

CJJ04_9

Klára Osolsobě

osolsobe@phil.muni.cz

Finitní a nefinitní tvary

- Tvarové subsystemy českého slovesa
- Určité/finitní tvary
- Neurčité tvary
- Významová slovesa
- Auxiliáry
- Sponová slovesa
- Modální slovesa
- Fázová slovesa
- Lehká/ funkční slovesa

Tvarové subsystémy českého slovesa

	minulost		přítomnost		budoucnost	
	S	A	S	A	S	A
Syntetické/Analytické						
reálný	šel/přišel, šels/přišels	šel/přišel jsem (já šel/přišel)	jdu	-	půjdu přijdu	budu chodit
		byl jsem umlčen		jsem umlčen		budu umlčen
možný	-	byl bych přišel		šel bych		
		byl bych býval umlčen		byl bych umlčen		
nutný			jdi	ať jde		
				bud' umlčen / ať je		

sloveso v určitém tvaru nahrad'te konstrukcí s modálním slovesem + infinitivem

- *Z jedné strany pomažeme studeným máslem.*
- *Až to uvidíte, pomažete rychle vyházet vše, co vám doma překáží!*
- *Tou se rána pomaže.*
- *... a pak pomažeme zpátky do Seal Beach, abychom dokončili to, co jsem považoval za náš prvořadý úkol - zjistit, kdo nám tu, sakra, krade jaderné hlavice.*
- *To mi bude hodně platný, až se mnou pomažeš zpátky na vyslanectví, aby mě dodělali.*
- *... když úplně vychladne, pomaž ho zavařeninou.*

ŘEŠENÍ — všimněme si, že předpona *po-* má v některých případech funkci gramatickou (**vyjadřuje synteticky futurum nedokonavého slovesa**) v jiných případech slovotvornou (**modifikuje význam neprefigovaného slovesa**).

- *Z jedné strany můžeme pomazat studeným máslem.*
- *Až to uvidíte, musíte mazat rychle vyházet vše, co vám doma překáží!*
- *Tou se rána musí pomazat.*
- *... a pak musíme mazat zpátky do Seal Beach, abychom dokončili to, co jsem považoval za náš prvořadý úkol - zjistit, kdo nám tu, sakra, krade jaderné hlavice.*
- *To mi bude hodně platný, až se mnou budeš muset mazat zpátky na vyslanectví, aby mě dodělali.*
- *... když úplně vychladne, můžeš ho pomazat zavařeninou.*

sloveso v určitém tvaru nahradíte konstrukcí s modálním slovesem + infinitivem

- Pojedete s dalším transportem.
- Pokud sem pojedete autem, můžete zdarma parkovat nad Penzionem U Hradilů.
- Pokud pojedete o kousek výše, můžete vystoupit na 954 metrů vysoký Sabalan neboli Dračí horu.
- V olomouckém obranném pásmu zůstal zcela sám Burger, pojel si za branku, odkud našel Balána a ten mířil přesně k tyči.
- Pojela těsně k němu. "Sbohem, Prokope," řekla tiš, a počala pozpátku sjíždět po silnici.

Řešení – vidíme, jak se změní význam 3. věty

- *Budete muset jet s dalším transportem.*
- *Pokud sem chcete jet autem, můžete zdarma parkovat nad Penzionem U Hradilů.*
- *Pokud budete chtít jet/pojet o kousek výše, můžete vystoupit na 954 metrů vysoký Sabalan neboli Dračí horu.*
- *V olomouckém obranném pásmu zůstal zcela sám Burger, musel si pojet za branku, odkud našel Balána a ten mířil přesně k tyči.*
- *Musela pojet těsně k němu. "Sbohem, Prokope," řekla tiš, a počala pozpátku sjíždět po silnici.*

sloveso v určitém tvaru nahradíte konstrukcí s modálním slovesem + infinitivem

- *Ovšem to půjde velmi těžko.*
- *Nula od nuly pojde.*
- *Pojďte do mé kanceláře.*
- *Letos poprvé půjdou na veletrh s deváťáky i žáci osmých tříd.*
- *„S poctivostí leda pojdeš“ a některé hrdinovy hlášky odkazují k tomu, že se tu chce vyprávět o „vyčuranosti“.*
- *Ale tady pojdu zimou.*
- *Když to nepůjde podle našich představ, možná budeme spokojení i s remízou .*

ŘEŠENÍ

- *Ovšem to muselo jít velmi těžko.*
- *Nula od nuly musela pojít.*
- *Musíte jít do mé kanceláře.*
- *Letos poprvé mohou jít na veletrh s deváťáky i žáci osmých tříd.*
- *„S poctivostí leda můžeš pojít“ a některé hrdinovy hlášky odkazují k tomu, že se tu chce vyprávět o „vyčuranosti“.*
- *Ale tady mohou pojít zimou.*
- *Když to má jít podle našich představ, možná budeme spokojení i s remízou .*

Zobecněte

- Jaké významy může mít prefix *po-*?
- Jak lze nahradit gramatikalizovaná futurální užití prefixu *po-*?
- Vzpomenete si na další česká slovesa, která tvoří synteticky futurum?
(prostudujte materiál v IS)
- Lze tato slovesa charakterizovat jinak než výčtem?

V které z následujících vět je sloveso *být* užito

jako **auxiliár** při tvoření **minulého času**

- *Nebylo času nazbyt.*
- *Nebyl jsem už rok doma.*
- *Nejsem připraven na zkoušku.*
- *Udělalí jsme si na ni čas.*
- *Musel jsem odejít.*
- *Kdyby pršelo, nikam nepojedeme.*
- *Nebylo mu dobře.*

V které z následujících vět je sloveso *být* užito

jako **auxiliár** při tvoření **minulého času**

- *Nebylo času nazbyt.*
- *Nebyl **jsem** už rok doma.*
- *Nejsem připraven na zkoušku.*
- *Udělal **jsme** si na ni čas.*
- *Musel **jsem** odejít.*
- *Kdyby přišlo, nikam nepojedeme.*
- *Nebylo mu dobře.*

V které z následujících vět je sloveso *být* užito

jako auxiliár při tvoření **opisného pasiva**

- *Byl jsem ochoten s ním mluvit.*
- *Bude ze svých představ rychle vyléčena.*
- *Budeme se na tebe těšit.*
- *Nejsem schopen slova.*
- *Budou po zásluze pokáráni.*
- *Budme si vědomi jeho vlivu.*
- *Nejsme žádáni o pomoc.*

V které z následujících vět je sloveso *být* užito

jako auxiliár při tvoření **opisného pasiva-řešení**

- *Byl jsem ochoten s ním mluvit.*
- *Bude ze svých představ rychle vyléčena.*
- *Budeme se na tebe těšit.*
- *Nejsem schopen slova.*
- *Budou po zásluze pokáráni.*
- *Budme si vědomi jeho vlivu.*
- *Nejsme žádáni o pomoc.*

Ve které z následujících vět je sloveso *být* užito

jako **auxiliár** při tvoření **analytického futura**

- *Bud' vždy připraven.*
- *Bude mi zima.*
- *Napíšu mu dopis.*
- *Já už nikam nepůjdu.*
- *Budeš už konečně hotová?*
- *Budeme se s vámi těšit na jaro.*
- *Napsal bych mu až zítra.*

Ve které z následujících vět je sloveso *být* užito

jako **auxiliár** při tvoření **analytického futura**

- *Bud' vždy připraven.*
- *Bude mi zima.*
- *Napíšu mu dopis.*
- *Já už nikam nepůjdu.*
- *Budeš už konečně hotová?*
- *Budeme se s vámi těšit na jaro.*
- *Napsal bych mu až zítra.*

Ve které z následujících vět je sloveso *být* užito

ve funkci **spony**

- *Nestihli jsme to.*
- *Nejsem dost rychlý.*
- *Byl jsem poučen o svých právech.*
- *Nebyls doma?*
- *Budu s ním mluvit otevřeně.*
- *Budeš asi požádán o pomoc.*
- *Nebudeš na ten úkol sám.*

Ve které z následujících vět je sloveso *být* užito

ve funkci **spony**

- *Nestihli jsme to.*
- *Nejsem dost rychlý.*
- *Byl jsem poučen o svých právech.*
- *Nebyls doma?*
- *Budu s ním mluvit otevřeně.*
- *Budeš asi požádán o pomoc.*
- *Nebudeš na ten úkol sám.*

V které z následujících vět je verbum finitum **fázové sloveso**

- *Nezačínej s tím zase.*
- *Začneme chodit normálně do školy.*
- *Déšť ustal.*
- *Přestalo pršet.*
- *Jal se číst agenturní zprávy.*
- *Skončil školu a nastoupil do zaměstnání.*
- *Pandemie nikdy neskončí.*

V které z následujících vět je verbum finitum **fázové sloveso**

- *Nezačínej s tím zase.*
- *Začneme chodit normálně do školy.*
- *Déšť ustal.*
- *Přestalo pršet.*
- *Jal se číst agenturní zprávy.*
- *Skončil školu a nastoupil do zaměstnání.*
- *Pandemie nikdy neskončí.*

V které z následujících vět je verbum finitum **modální sloveso**

- *Moci odejít na venkov a pěstovat ovce bylo mým velkým snem.*
- *Chci, aby ses vrátila domů.*
- *Musím trávit veškerý volný čas doma.*
- *Neumím si to jinak představit.*
- *Neumím tu báseň nazpaměť.*
- *Nesmíš vstávat z postele.*

V které z následujících vět je verbum finitum modální sloveso / plnovýznamová sloveso

- *Moci odejít na venkov a pěstovat ovce bylo mým velkým snem.*
- *Chci, aby ses vrátila domů.*
- *Musím trávit veškerý volný čas doma.*
- *Neumím si to jinak představit.*
- *Neumím tu báseň nazpaměť.*
- *Nesmíš vstávat z postele.*

Ke čtení

- NESČ
- <https://www.czechency.org/slovník/AUXILI%C3%81R>
- <https://www.czechency.org/slovník/PR%C3%89TERITUM>
- <https://www.czechency.org/slovník/FUTURUM>
- <https://www.czechency.org/slovník/KONDICION%C3%81L>
- <https://www.czechency.org/slovník/IMPERATIV>
- <https://www.czechency.org/slovník/SPONA>
- <https://www.czechency.org/slovník/SLOVESN%C3%9D%20ROD#opisn%C3%A9%20pasivum>
- <https://www.czechency.org/slovník/PASIVUM>
- <https://www.czechency.org/slovník/MOD%C3%81LN%C3%8D%20SLOVESO>
- <https://www.czechency.org/slovník/F%C3%81ZOV%C3%89%20SLOVESO>

Vypište z textu všechny slovesné tvary a určete vyjadřované morfologické kategorie:

- Dál se nejede; dál už hučí zelená horská říčka v ohybu těsného údolí. Tak, tady jsme jako na dně kapsy, konec, dál není nic. Myslím, že sem byla železnice postavena jen proto, aby vozila fošny z pily a dlouhé, rovné pně spoutané řetězem. (...) Dvakrát za den přijížděl osobní vláček se dvěma vozy, z nichž vylezl hlouček vousáčů s pilami a sekerami, se zelenými klobouky na zrzavých palicích; když odzvonil signál jeho příjezdu, bim bim bim, bim bim bim, vycházelo se na peron, aby se asistovalo velké události dne. (...) večer bude stát před nádražím kočárek s kníratým kočím, jenž bude zádumčivě odhánět konečkem biče mouchy s plece ryšavých koní. (...) Pak přisupí vláček se dvěma vozy, pan přednosta trochu uctivě a trochu důvěrně salutuje tomu velmoži z pily, který si jde sednout do kočárku, mluvě nápadně hlasitě; (...) teď nezbývá než jít do hospody, kde je jeden stůl prostřen bílým ubrusem pro pány z nádraží, z pily a z lesní správy (...).
- (Karel Čapek)

Slovesné tvary

- Dál se nejede; dál už hučí zelená horská říčka v ohybu těsného údolí. Tak, tady jsme jako na dně kapsy, konec, dál není nic. Myslím, že sem byla železnice postavena jen proto, aby vozila fošny z pily a dlouhé, rovné pně spoutané řetězem. (...) Dvakrát za den přijížděl osobní vláček se dvěma vozy, z nichž vylezl hlouček vousáčů s pilami a sekerami, se zelenými klobouky na zrzavých palicích; když odzvonil signál jeho příjezdu, bim bim bim, bim bim bim, vycházelo se na peron, aby se asistovalo velké události dne. (...) večer bude stát před nádražím kočárek s kníratým kočím, jenž bude zádumčivě odhánět konečkem biče mouchy s plece ryšavých koní. (...) Pak přisupí vláček se dvěma vozy, pan přednosta trochu uctivě a trochu důvěrně salutuje tomu velmoži z pily, který si jde sednout do kočárku, mluvě nápadně hlasitě; (...) teď nezbývá než jít do hospody, kde je jeden stůl prostřen bílým ubrusem pro pány z nádraží, z pily a z lesní správy (...)

Rozhodněte, zda jsou v následujících větách podtrženy slovesné tvary v trpném rodě. Pokud ne, pojmenujte prostředek, který je podtržen:

- Obchody se zavírají v šest.
- Marcela a Viktor se hádají, jako by se nenáviděli.
- Mluvílo se tam hlavně o nedávných teroristických útocích.
- Zde se přijme prodavačka.
- Už se holky převlékají?
- Pět vojáků bylo raněných.
- Máme vyhráno, protože jsem dostala přidáno!
- Takový host nebýval vítán.

Řešení

- hádají se – reflexivum (resp. reciprocum) tantum;
- nenáviděli by se – slovesný tvar v činném rodě + zvratné zájmeno ve funkci předmětu s významem recipročním;
- převlékají se – slovesný tvar v činném rodě + zvratné zájmeno ve funkci předmětu;
- bylo raněných – sponové sloveso + adjektivum;
- máme – slovesný tvar v činném rodě;
- dostala jsem – slovesný tvar v činném rodě;
- ostatní podtržené tvary jsou slovesnými tvary v trpném rodě

Na příště

- Na příští seminář je třeba vypracovat krátký úkol ve formě on-line testu.
- Na úkol máte 30 minut a jej je třeba vypracovat do příští středy 00.00 hod.
- Na začátku příští hodiny projdu řešení. Připravte si otázky na nejasnosti.
- Těm, kteří bez omluvy odevzdají úkol pozdě, bude úkol počítán jako nesplněný. Ti, kteří budou mít více než tři nesplněné (pozdě odevzdané) úkoly, nebudou připuštěni ke zkoušce (= opakování ročníku). Znamka ze zkoušky se bude skládat z dílčích známek za odevzdané domácí úkoly a ze známky ze závěrečného on-line testu.